

Tanzimat Devri'nde Edebiyat ve Siyaset: İbrahim Şinasi ve Sultan Abdülmecid Arasındaki Münasebetler

Literature and Politics in the Tanzimat Period: Relations between İbrahim Şinasi and Sultan Abdülmecid

Ebuzer Karaaslan¹

ÖZET

Tanzimat Devri, Osmanlı İmparatorluğu'nda edebiyatın siyasetle ilişkilerinin niteliği bakımından ilgi çekici bir devirdir. Zira söz konusu devir, kimi edebiyat tarihçileri tarafından edebiyatın, siyasetin hakimiyetinden çıkması tarihinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu devrin aydınının fikri ve edebî anlamda "üstadı" olarak görülen ismin kim olduğu sorgulandığında ise İbrahim Şinasi isminde geniş kapsamlı bir mutabakat olduğu görülmektedir. Tanzimat Devri'nin siyasi edebiyatının da öncüsü olarak görülen Şinasi, bazı yazarlar tarafından edebiyatın saraya ve Bâbü'lî'ye bağlanma geleneğini ortadan kaldıran ilk isim olarak takdim edilmektedir. Bu çalışmada Şinasi'nin Osmanlı Sultanı Abdülmecid ile ilişkilerinin mahiyetine odaklanılmak suretiyle söz konusu yazarların Şinasi'ye atfettikleri rolün hakikati sorgulanmaya çalışılmıştır. Böylece bahse konu devirde edebiyatın siyasetle ilişkisine dair kavrayışın derinleştirilmesine katkı sunulması amaçlanmıştır. Araştırma yöntemi doküman analizine dayanmaktadır. Bu bağlamda konuya ilişkin arşiv belgeleri, birincil kaynaklar, araştırma ve inceleme eserlerinden istifade edilmiştir. Çalışma kapsamında Şinasi'nin söz konusu münasebetlerden türeyen methiyeler kaleme aldığı, tarihler düşürdüğü, bir marş yazıp bestelediği ve bir tiyatro eseri kaleme aldığı ortaya konmuştur. Bu doğrultuda Şinasi'ye atfedilen söz konusu rol ile Şinasi'nin Sultan Abdülmecid ile münasebetlerinden türeyen eserlerinin mahiyeti arasında büyük bir uyumsuzluğun bulunduğu ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat, edebiyat ve siyaset ilişkisi, İbrahim Şinasi, Sultan Abdülmecid

ABSTRACT

The Tanzimat is considered the milestone of modern Turkish literature and the beginning of literature breaking free from the auspices and dominance of politics. When questioning who the intellectual and literary "master" of this period is, there seems to be a broad consensus around İbrahim Şinasi. Şinasi, seen as the pioneer of the political literature of the Tanzimat period, is regarded by some Turkish literary historians as the first Turkish literary figure to break the tradition of literature being tied to the palace and the Sublime Porte. This study focuses on the nature of Şinasi's relationship with Sultan Abdülmecid, aiming to question the truth of the role attributed to him and enhance our understanding of the structure of the relationship between literature and politics in that period. The research method was document analysis in this study. In this context, archival documents, primary sources, research and reviews were utilized. This study revealed that Şinasi composed panegyrics, devised chronograms, authored and composed a march, and wrote a theater play influenced by

¹Dr., T. C. İçişleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye

ORCID: E.K. 0000-0002-5623-4530

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ebuzer Karaaslan,

T. C. İçişleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye

E-posta: ebuzerkaraaslan@gmail.com

Başvuru/Submitted: 04.07.2024

Revizyon Talebi/Revision Requested: 13.09.2024

Son Revizyon/Last Revision Received: 06.10.2024

Kabul/Accepted: 07.10.2024

Atıf/Citation: Karaaslan, E. (2024). Literature

and politics in the Tanzimat period: relations

between İbrahim Şinasi and Sultan Abdülmecid.

TUDED, 64(3), 723–747.

<https://doi.org/10.26650/TUDED2024-1510375>

these connections. The findings obtained in this study suggest that a significant discrepancy between the role historians assign to Şinasi and the nature of his relationship with the Sultan.

Keywords: Tanzimat, literature and politics, İbrahim Şinasi, Sultan Abdülmecid

EXTENDED ABSTRACT

The Tanzimat Period emerges as an intriguing era in the Ottoman Empire concerning the nature of the relationship between literature and politics. This period is considered the milestone of modern Turkish literature and the beginning of literature breaking free from the auspices and dominance of politics. When questioning who the intellectual and literary “master” of the Tanzimat Period is, there seems to be a broad consensus around İbrahim Şinasi. Şinasi’s influence on the intellectual atmosphere of the Tanzimat Period is so significant that the literature of this era is also referred to as the “Şinasi literary school.” Şinasi, seen as the pioneer of the political literature of this period, is regarded by some Turkish literary historians as the first Turkish literary figure to break the tradition of literature being tied to the palace and the Sublime Porte.

This study focuses on the nature of Şinasi’s relationship with the thirty-first Ottoman Sultan, Abdülmecid Efendi, aiming to question the truth of the role attributed to him and enhance our understanding of the structure of the relationship between literature and politics in that period. The research method was document analysis. In this context, archival documents, primary sources, research and reviews were utilized. The relations between İbrahim Şinasi and Sultan Abdülmecid began with Şinasi’s acceptance into Abdülmecid’s presence in his early twenties when he was still working as a clerk at the Tophane-i Amire Müşiriyeti. When exploring the details of these relationships, it was apparent that Şinasi composed panegyrics, devised chronograms, and even authored and composed a march influenced by these connections. In the panegyrics, chronograms, and march, the praise of Sultan Abdülmecid was at the forefront. Furthermore, it was understood that Şinasi and Abdülmecid’s interactions gave rise to Şair Evlenmesi (The Marriage of the Poet), considered the first play in modern Turkish theater because Şinasi wrote the play in question in accordance with the special request of Sultan Abdülmecid.

Consequently, a significant discrepancy was observed between the role assigned to Şinasi by Turkish literary historians and the nature of Şinasi’s relationship with Sultan Abdülmecid and the works derived from this relationship. In return for the Sultan’s compliments and favors, Şinasi was seen praising and exalting Abdülmecid’s glory through his works as a literary figure and artist. This situation suggests that the role attributed to Şinasi in political and literary terms has no reality. Thus, the literature of the Tanzimat Period, like classical Ottoman literature, needs the patronage of politics. However, this conclusion does not mean that there is an absolute continuity between the literature of the Tanzimat Period and classical Ottoman literature in terms of their relations with politics. Instead, it means there is a similarity between the two literatures regarding needing the patronage of politics.

On the other hand, it is essential to note that Şinasi's critiques in his works against the Ottoman Sultan and statesmen were not aimed at liberating Turkish literature from political influence. Instead, they stemmed from his desire to defend Reşid Pasha, whom he politically supported the internal political conflicts among the actors of the Tanzimat Period. In other words, in the background of these criticisms, Şinasi's preference to side with Reşid Pasha against the faction of Âli and Fuad Pasha appears to have had a decisive effect.

Finally, it should be noted that judging Şinasi based on these panegyrics, chronograms, and march has been neither justified nor necessary. This is because this conclusion does not make the value of Şinasi's personality and the works he produced a matter of debate. Instead, it makes the reality of the role attributed to Şinasi by some historians of Turkish literature, which has been summarized above, questionable and needs further research.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik devrinde [kabaca 1450-1800] edebiyat, icracısına doğrudan gelir sağlayabilme yahut onu çeşitli tehlikelere karşı koruyabilme gibi hayati fonksiyonlara sahip bir uğraş olmadığından siyaseten ve iktisaden himayeye muhtaç bir alandır. Bu doğrultuda, Osmanlı'da Türk-İslam devlet/saray geleneklerinin kadim mirasına uygun olarak öteden beri klasik edebiyatın, siyasi güç odaklarının himayesi altında bulunduğu görülmektedir. Edebiyatın hayatietini temin adına siyaset kurumuna dayanmak durumunda oluşu, imparatorlukta yüzyıllar boyu söz konusu alanda gerçekleştirilen üretimin, siyasetin belirleyiciliğinde olmasa bile güçlü etkisi altında geliştiğini ortaya çıkarmaktadır. Tabiatıyla bu "kültür patronajı"¹nin¹ bağrından siyasetin edebiyatla ilişkisi bağlamında birçok önemli netice ortaya çıkmaktadır. Klasik Türk edebiyatı eserlerinin bir bölümünün açık yahut örtük, güçlü veya zayıf, doğrudan ya da dolaylı siyasi bir boyutunun bulunması, söz konusu eserlerin mahiyeti açısından bahse konu durumun en çarpıcı neticelerinden biridir. Diğer bir deyişle yüksek (saray) kültürün(ün) bir ürünü olmanın yanı sıra bu kültürün kendini yeniden üretmesinin etkin bir aracı konumunda olan klasik Türk edebiyatının mahiyeti ile sahip olduğu sanat anlayışının, edebiyatın siyasetle kurduğu ilişkiden doğrudan etkilendiği açıktır. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda klasik şiiri siyasetten, şairini ise iktidar sahiplerinden bağımsız bir biçimde ele almak mümkün olabilmekle birlikte bu tarz okumaların yukarıda izah edilen güçlü gerekçeden ötürü çoğu kez eksik yahut hatalı olabileceğini göz önünde bulundurmak gerekir (İnalçık, 2003, s. 9-83, İnalçık, 2021, s. 345-432; Durmuş, 2006; Durmuş, 2020, s. 191-275; Güler & Yaşar, 2007).

Tanzimat Devri'ne gelindiğinde ise bu dönemin Osmanlı tarihinin siyaset, fikir ve hukuk gibi alanlarının yanı sıra edebiyat alanında da eski ile yeni arasında bir kopuş olmasa bile kırılmanın yaşandığı kritik bir süreci içerdiği ifade edilmektedir. Nitekim Türk edebiyatı tarihçilerinin bir bölümü, modern Türk edebiyatı tarihinin Tanzimat Devri ile başlatılması gerektiği konusunda hemfikirdir. Bu bağlamda edebiyatın, siyasi iktidarın himayesi ve dolayısıyla kontrolünden çıkarak bağımsızlaşmasının tarihi de Tanzimat ile başlatılmaktadır (Tanpınar, 1988, s. 145, 159; Akyüz, 1979, s. 3-14; Dilmen, 1942, s. 5-12; Perin, 1946, s. 5; Banarlı, 1981, s. 94, 232; Coşkun, 2007, s. 96-97; Uçman, 1999, s. 754; Taşcıoğlu, 2011, s. 9-10). Şüphesiz edebiyat ve siyaset ilişkisinde yaşandığı ifade edilen dönüşüm imparatorlukta ortaya çıkmaya başlayan siyasi, iktisadi, sosyal, hukuki ve fikrî değişimlerin bir neticesiydi. Namık Kemal [1840-1888] ve Ziya Paşa [1825-1880] gibi Tanzimat Devri'nin ünlü edebiyatçılarının makale, şiir, mektup, tiyatro gibi türler üzerinden siyasi iktidarın yapısı ve uygulamaları ile devlet ricalini hedef alan, kimi zaman açık ve doğrudan, kimi zaman ise örtük ve dolaylı siyasi tenkitleri ile bu tenkitler dolayısıyla karşılaştıkları siyasi ve hukuki yaptırımlar bahse konu devirde başladığı ifade edilen dönüşümün önemli işaretlerini veriyordu (Mardin, 1996, s. 10; Tanpınar, 1988; Uçman, 2014, s. 113-128; Enginün, 1999, s. 11-12; Safi, 2009, s. 1866). Bu bağlamda Türk

1 Patronaj, patrimonializm, patriyarkal rejim vb. kavramlar kökeni itibarıyla oryantalist literatürden türeyen, bu sebeple ideolojik bagajı bulunan kavramlar olmaları dolayısıyla "kültür patronajı" kavramının tırnak içinde kullanımı tercih edilmiştir. Bk. (Doğan, 2011, s. 161-184)

edebiyatında öteden beri var olan siyasi yergi türünün ancak Tanzimat Devri'nden itibaren tekâmül ettiği ifade edilmektedir (Önertoy, 1981, s. 76; Gündüz, 2007, s. 29; Özcan, 2017, s. 464-471).

Tanzimat Devri'nin edebiyat alanında modern siyasi tenkit türünün önemli örneklerini sunan Namık Kemal ile Ziya Paşa gibi şahsiyetlerin fikri ve edebî anlamda “üstadı” olarak görülen ismin kim olduğu sorgulandığında ise İbrahim Şinasi [1826-1871] isminde geniş kapsamlı bir mutabakat olduğu görülmektedir (Ebüzziya Tevfik, 1973, s. 379-380; Aydın, 2007, s. 144; Özcan, 2017, s. 466). Şinasi'nin, kendisi ile birlikte gelişen Tanzimat Devri entelektüel atmosferine tesiri o kadar büyüktür ki söz konusu edebiyat “Şinasi mekteb-i edebîsi” olarak adlandırılmaktadır (Okay, 2002, s. 168-172). Şinasi, modern siyasi edebiyatın önderi veya öncüsü olarak kabul edilmekle kalmamakta (Karal, 1985, s. 315; Korkmaz, 2013, s. 30-35), aynı zamanda Ahmet Hamdi Tanpınar ve Mehmet Kaplan gibi Türk edebiyatı tarihçileri tarafından öteden beri övgülerinde tutumlu (Tanpınar, 1988, s. 185), Türk edebiyatının siyasilere en az müdâhene (menfaat maksadıyla meth) eden, edebiyatın saray ve Bâbîâlî'ye bağlanma geleneğini ortadan kaldıran ilk Türk edebiyatçısı (Kaplan, 1948, s. 32) olarak görülmektedir.

Yukarıda ifade edilen ve sayısı ile hacmi kolaylıkla artırılabilir aktarımlar Tanzimat Devri edebiyatına “eleştirel” karakterini kazandıran kişiliğin Şinasi olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Şinasi'nin Mustafa Reşid Paşa [1800-1858] için kaleme aldığı kasidelerde Tanzimat Devri'nin önemli devlet adamlarından Keçecizâde Fuad Paşa [1814-1869] ile Şeyhülislam Ârif Efendi'yi [1791-1858] adlarını anmak suretiyle hakaret derecesinde tenkit etmenin (Tanpınar, 1988, s. 184; Râsim, 2016, s. 21) yanı sıra bu kasidelerde Osmanlı sultanına “haddini bildir”ecek kadar ileri gitmesi (Şinasi, 2005, s. 9), Osmanlı-Türk basın tarihinin ilk özel gazetelerinden *Tercümân-ı Ahvâl* ile *Tasvîr-i Efkâr*'ı birer “politika gazetesi” olarak kurgulayarak bu gazetelerin henüz mukaddimelerinde siyasi tenkit içerikli yazılar kaleme alacağını işaretlerini vermesi (Şinasi, 1960, s. 2; Şinasi, 2005, s. 142, 165-166), basın tarihinin ilk polemğine imza atması, ilk modern tiyatro eseri sayılan *Şair Evlenmesi* piyesinin temelinde eleştirel bir bakış açısını yerleştirmeye çalışması (Enginün, 2013, s. 748-749; Ercilasun, 2019, s. 218) gibi hususlar ise söz konusu kanaati desteklemektedir.

Bu çalışma modern Türk edebiyatı ve entelektüel tarihi yazarlarının bir bölümü tarafından Şinasi'ye atfedilen ve yukarıda özetle ifade edilmeye çalışılan rolün hakikatini Şinasi'nin Osmanlı Sultanı Abdülmecid [1823-1861] ile bugüne değin üzerinde fazla durulamayan, diğer bir deyişle analize konu olmayan münasebetleri üzerinden sorgulamaya çalışmakta ve bu yolla Tanzimat Devri'nde Şinasi ile birlikte dönüştüğü ifade edilen edebiyat-siyaset ilişkilerinin yapısına dair söz söyleme kapasitesini artırmayı amaçlamaktadır.

1. Şinasi'nin Siyaset Kurumuyla İlk Resmî Teması

Şinasi'nin Osmanlı'da siyaset kurumu ile ilk güçlü temasının, yirmili yaşlarının başında Tophâne-i Âmire Müşiriyeti Mektûbî Kalemî'nde kâtip olarak çalışmaya devam ettiği sıralarda, kendisinden ancak birkaç yaş büyük olan Sultan Abdülmecid'in huzuruna kabulü ile başladığı

anlaşılmaktadır. Bu noktada ilk olarak 1849 yılı içinde gerçekleşen bahse konu kabulün, Tophâne-i Âmire Müşiri Fethi Paşa'nın [1801-1858] aracılığının yanı sıra Şinasi'nin cesur, girişken ve ilgi çekici kişiliği ile sahip olduğu yetenekleri sayesinde gerçekleştiğini ifade etmek gerekir. İkinci olarak ilgili kabulün, Şinasi'nin entelektüel hayatının da önemli bir dönüm noktasını teşkil ettiğini ortaya koymak gerekir. Zira o, kişilik yapısı, entelektüel tavrı, siyasete bakışı ile edebiyat anlayışında kurucu etkiler oluşturan Paris'e gitme arzusunu bu kabul vesilesiyle gerçekleştirebilmiştir. Genç Şinasi'yi Sultan'ın huzuruna çıkararak ilgi çekici süreç ise şu şekilde gelişmişti:

Sultan Abdülmecid merhumun Tophâne'yi teşrif ettiği günlerin birinde Fethi Paşa'ya, Talimhâne Meydanı'nda, zât-ı şahanenin kasırdan görebileceği bir yerde takarrüp eder; askerce bir temennadan sonra çalışkanlığını, Arabîden Fârsîden başka biraz da Fransızca öğrendiğini söyler. Kendisinin tahsil için Avrupa'ya gönderilmesinin hayırlı olacağını yarı niyaz, yarı nasihat yolunda bir lisan ile beyan eder.

Vahşet ü masumiyetten mürekkep olan bu hâl Paşa'nın hoşuna gittiğinden, sırasını düşürüp arz eyleyeceğine söz verir. Zât-ı hümayun-ı şahane ise, kâtip kılığında bir gencin Talimhâne Meydanı'nda Paşa'ya bazı sözler söyledikten sonra çekilip gittiğini müşahede etmiş olduğundan, biraz sonra huzur-ı hümayuna giren Fethi Paşa'dan lakırdı ettiği gencin kim olduğunu ve ne istediğini istifsar buyurmalarıyla, Paşa bu iradeden cesaret alarak, Şinâsî'nin matlabını arz eder. O gün kendisi huzur-ı hümayuna müsül şerefiyle beraber, lisan-ı hümayundan birçok taltifat u teşvikat idrakiyle bahtiyar olur. Bir hafta sonra şehri yedi yüz elli frank tahsisıyla Paris'e gönderilir. (Ebüzziya Tevfik, 2015, s. 215).²

Görüldüğü üzere Sultan Abdülmecid'in Tophâne'yi ziyaret ettiği bir gün Şinasi, Tophâne-i Âmire Müşiri Fethi Paşa'nın yanına gelerek kendisinden tahsil için Avrupa'ya gönderilmesini talep etmiştir. Bu diyalogu uzaktan izleyen Sultan Abdülmecid'in merakı vesilesiyle kendisi beklenmedik bir şekilde Sultan'ın huzuruna kabul edilmiş, burada gerçekleşen görüşme neticesinde de söz konusu dileği kabul olunmuştur. Ebüzziya Tevfik Bey'in [1849-1813], Şinasi'nin hayatı hakkında verdiği ve fakat sonradan hatalı olduğu ortaya çıkan kimi bilgiler³ göz önünde bulundurularak burada aktardığı ilgi çekici olayın ilk bakışta gerçeklik değeri bulunmayan bir hikâye olduğu düşünülebilir. Buna karşılık söz konusu hadisenin doğruluğunu Şinasi'nin daha sonra kaleme alacağı Paris'e gönderilme talebini içeren ve bizzat kendi kaleminden çıkan arızasının mahiyetinden teyit edebilmek mümkündür:

Devletlû Atüfettü Efendim Hazretleri

Hâk-i pâ-yı âsafânelerine tarife hacet olmadığı üzere sâye-yi feyz-pirâye-yi cenâb-ı tâc-dârîde benedgân-ı Devlet-i Aliyye'den dâhilen ve hâricen kesb-i bidâa-yı malûmât edenlerin ekserisi kâm-yâb olmakta olmasıyla bu mütalâaya mebnî çâker-i kemterleri

2 İlgili kaynakta yer alan kelimelerde günümüz Türkçesi esas alınarak birtakım düzeltmelerde bulunulmuştur.

3 Ebüzziya Tevfik Bey'in, Şinasi'nin biyografisine dair verdiği hatalı bilgiler için bk. (Mermetlu, 2003).

dahi geçenlerde lisan-ı azbû'l-beyân-ı Fransevîye bed' ü istinâf ile el-hâletü hazihi sâî ve li-ecli't-tahsil cânib-i Paris'e azimeti mütemennî ve müsted'î bulunmuş olduğuma ve bu veçhile müsâade-i seniyye-i rahîmâneleri erzânî buyrulduğu halde bu tarafta ihtiyare ve âlile vâlidem câriyeleri kalacağına binaen avdet-i âcizâneme değîn idaresiyçün lûtfen ve ihsânen mikdâr-ı münâsib maâş-ı muvakkat tahsisiyile çâkerlerinin dahi emsâl-i kemterâneme kıyâsen me'mûriyetim hususlarına lûtf u âtîfet-i aliyye-yi âsafâneleri sezâvar buyrulmak bâbında emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir

Bende
Şinasi

(BOA, İrâde – Hariciye (İ. HR), 50/2384; Akyüz, 1954, s. 399; Refik, 1341, s. 215-216; İnal, 1970, s. 1801)⁴

Şinâsî'nin Tophâne-i Âmire Müşiri Fethi Paşa'ya yazdığı bu arzının, Sultan'a Fransızcasını geliştirmek ve tahsil görmek üzere Paris'e gönderilme talebinde bulunduğu ve Sultan tarafından kendisine müsaade verildiği yönündeki ayrıntıların hatırlatılması, Ebüzziya'nın aktardığı olayın kurmaca olmadığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Netice itibariyle Şinasi siyaset kurumuyla ilk büyük temasından önemli kazançlarla ayrılmıştır. *Sicill-i Osmanî*'de “akıllı, âlim, edip, zeki, cömert, şefkatli, merhametli, cesur, gayretli, dil bilir, hattat, benzersiz münşi” bir şahsiyet olarak tanıtilen Sultan Abdülmecid (Süreyya, 1996, s. 2), kendisine atfedilen kişilik özelliklerini haklı çıkarırcasına Şinasi'nin lisan öğrenmesi ve tahsil görmesi için Paris'e gönderilmesini, ardında bıraktığı yaşlı annesine 300 kuruşluk bir aylık bağlanmasını temin etmiştir (BOA, İrâde - Hariciye (İ. HR), 50-2384). 1849 yılı içinde imparatorluğun Fransa'ya tahsil için yalnızca dört öğrenci gönderebildiği (Şişman, 2004, s. 17) göz önünde bulundurulduğunda, Sultan'ın Şinasi'ye yapmış olduğu ihsanın boyutu daha iyi anlaşılabilir. Abdülmecid ayrıca Şinasi'nin Paris'te kendisine yetmediği anlaşılan maaşına bir süre sonra (muhtemelen Şinasi'nin arzusu doğrultusunda) 150 Franklık (600 kuruş) bir zam yapılmasını irade buyurmuştur (BOA, İrâde - Hariciye (İ. HR), 83/4032).

2. Abdülmecid Methiyeleri ve Tarihler (Şiir ve Edebiyat)

Bir önceki bölümde aktarılan hususlar göz önünde bulundurularak Sultan Abdülmecid'in Şinasi'ye büyük bir lütufta bulunduğu ve söz konusu ihsanın karşılıksız olduğu düşünülebilir. Bu bağlamda ikili arasındaki münasebetin, makalenin başında ifade edilen Osmanlı klasik çağının [kabaca 1450-1800] iki yönlü çalışan klasik himaye sistemi ile uyuşmadığı, bu haliyle de Tanzimat devrinde siyaset-edebiyat arasındaki ilişkilerin niteliğinde iddia edilen dönüşümü bir ölçüde teyit ettiği sanılabilir. Ancak bu, hatalı bir çıkarım olacaktır. Zira gerçek bundan oldukça farklıdır. Abdülmecid'in Şinasi'ye ihsanı zannedildiği gibi karşılıksız değildir. Türk edebiyatı tarihi yazarlarının tenkit üstadı olarak takdim ettikleri Şinasi, şair kimliğiyle Sultan için birden fazla methiye kaleme almış, ayrıca Abdülmecid'in yaptırdığı veya tamir ettirdiği

4 Şinasi'ye ait söz konusu arzının orijinali için makalenin “Ekler” bölümüne bakınız.

kışla, cami, çeşme gibi yapılara tarih düşürerek bu tarihlerde Abdülmecid'in şanını yüceltmeyi amaçlayan abartılı ifadeler kullanmıştır. Söz konusu methiye ve tarihleri daha sonra *Müntehabât-ı Eş'ârım* adlı eserine almak suretiyle Sultan'a olan saygı ve sevgisini görünür kılmış, böylece Sultan'a bir minnet borcunun bulunduğunu kabul etmiştir:

Medhiyye

Ferr ü şevketle bu şeb azm ederek şâh-ı cihân
Oldu Top-hâne'sine bedr-sıfat nûr-efşân

Leyle-i Kadr kadar kadr bulup her gecesi
Eyleye her günü mâhiyyet-i îde rüçhân
(Şinasi, 1303, s. 36; Şinasi, 2005, s. 22)

Medhiyye

Cihân bir levha gûyâ resm-i adl anda heyûlâdır
Zamânında buna Abdülmecîd Han sûret-ârâdır

Zehî rûh-ı musavverdir vücûd-ı Pâdişâhî kim
Kemâl-i sun'-ı ressâm-ı ezel andan hüveydadır
[İlk İki Beyit] (Şinasi, 1303, s. 35; Şinasi, 2005, s. 21)

Tâm Târih [Karaköy Köprüsü]

Cisr-i âlî yaptı Şeh Abdülmecîd-i Cem-haşem 1261
Yaptı Hân Abdülmecid-i yem-himem cisr-i cedîd 1261
[Son Beyit] (Şinasi, 1303, s. 51; Şinasi, 2005, s. 31)

Tâm Târih [Tophâne Çeşmesi]

Fi-sebilillâh olur bu çeşmeden Zemez revân 1262
Gel de iç mâ eyle Hân Abdülmecid'e var dua 1262
[Son Beyit] (Şinasi, 1303, s. 53; Şinasi, 2005, s. 32)

Yukarıda yer alan methiye ve tarihlere göz gezdirildiğinde ilk olarak söz konusu şiirlerin kaleme alındıkları dönem ile Şinasi'nin Paris'e gönderilme tarihi arasında ilgi çekici bir ilişki bulunduğu fark edilmektedir. Zira bahse konu şiirlerin bir bölümünün, Sultan Abdülmecid'in Şinasi'yi huzuruna kabul ettiği tarihten (1849 yılı başları) sonra değil, aksine daha önceki dönemlerde kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle Şinasi, söz konusu methiye ve

tarihleri Sultan'ın ihsanına karşılık olarak daha sonraki tarihlerde yazmamıştı. Örneğin Karaköy Köprüsü için düşürülen tarih 1845 yılına işaret etmektedir. Kendisi 1845 yılında, henüz 18-19 yaşlarında bir delikanlı iken Sultan Abdülmecid tarafından Haliç üzerine yaptırılacak yeni köprüye tarih düşürme yarışmasını birincilikle kazanmıştı. Böylece kendi eseri olan dokuz beyitlik tarih, Sultan Abdülmecid'in emri ile köprünün Karaköy kapısına bir kitâbe üzerinde yerleştirilmişti. Ayrıca yukarıda yer alan ve Abdülmecid'in "şâh-ı cihân" olarak anıldığı ilk methiyenin, Şinasi'nin, Sultan'ın bir Kadir Gecesi Tophâne'yi ziyareti dolayısıyla Nusretiye Camii (Tophâne Camii)'nin minarelerine mahya olarak çekilmesi için kaleme aldığı ifade etmek gerekir (Ünver, 1940, s. 1-11; Ebüzziya, 1997, s. 49-53; Akyıldız, 2016, s. 893; Akün, 1979, s. 545). Nitekim söz konusu methiyenin önünde "Kadir gecesi kandiliyle resmolunmak için idi" şeklinde bir not bulunduğu görülmektedir (Şinasi, 1303, s. 36). Dahası yine Paris yıllarından evvel, 1846 yılında (Hicrî 1262) Abdülmecid tarafından tamir ettirilen Tophâne Çeşmesi için kaleme aldığı tarih de bu mekâna kitâbe olarak yerleştirilmişti (Kahraman, 2010, s. 168). Diğer methiye ise Şinasi'nin düştüğü kayda göre 1852 yılında (Hicrî 1268) Sultan Abdülmecid'in Paris'te basılmış olan bir portresinin etrafına yazılmıştı (Şinasi, 1303, s. 33-35). Bu durum kendisinin Paris'e gitmeden çok önce başlamış olduğu ve çeşitli türlerde yazdığı şiirler üzerinden ifadesini bulan Abdülmecid övgülerine Paris'e gittikten sonra da devam ettiğini göstermektedir.

Şinasi'nin Tophâne-i Âmire Müşirliğinde çalıştığı sıralarda Sultan Abdülmecid için kaleme aldığı ilk methiyenin Kadir Gecesi mahya olarak Tophâne Camii'nin minarelerini süslemesi, düşürdüğü tarihlerin Sultan Abdülmecid'in inşa ettirdiği Karaköy Köprüsü'nün kapısı ile tamir ettirdiği Tophâne Çeşmesi'nin üzerine kitâbe olarak yazılması gibi hususlar birlikte değerlendirildiğinde, ikili arasındaki münasebetlerin, Ebüzziya Tevfik Bey'in ifade ettiği gibi Sultan'ın 1849 yılı başlarında Tophâne'yi ziyaret ettiği esnada vuku bulan söz konusu hadiseye değil, daha eski tarihlere dayanabileceği ihtimali ortaya çıkmaktadır. Üstelik görünüşe göre söz konusu ilişki tek taraflı da değildir. Zira dikkat edilirse Şinasi'nin Abdülmecid'i övme amacıyla kaleme aldığı şiirler hükümdarın da nazar-ı itibarını celbetmiş, bunun üzerine söz konusu beyitler kâğıt üzerinde kalmamış, verilen emirlerle cami kitâbeleri ve minareleri ile köprü ve çeşme kitâbelerini süslemiştir.

Şinâsî'nin, bir "şair" olarak hâmîsi Sultan Abdülmecid'e yönelik hizmetleri yukarıda anılanlarla sınırlı değildir. Kendisi ayrıca 1846 yılında Bozcaada'daki Alaybeyi Camii'nin Kaptan-ı Derya Mehmed Ali Paşa [1813-1868] tarafından tamir ettirilmesi üzerine düştüğü tarihin ilk beytinde "Müslümanların imamı" olarak nitelediği Sultan Abdülmecid'i öven ifadeler kullanmıştı. Tarihin başına düşülen not göz önünde bulundurulduğunda bu tarihin, bahse konu caminin kitâbesine kazındığı anlaşılmaktadır. Bahse konu kitâbenin Alaybeyi Camii'nde halen bulunduğu ancak büyük ölçüde tahrip edildiği için okunamaz halde olduğu görülmektedir (Çakır ve Çakır, 2008, s. 576-577).⁵ İkinci olarak Şinasi, Üsküdar'daki Rodoslu Hacı Hafız Ahmet Ağa Camii [Karacaahmet Camii]'nin 1855 yılında Fethi Paşa tarafından tamir ettirilmesi üzerine düşürdüğü tarihin ilk beytinde bu kez "Ehl-i sünnetin imamı" olarak nitelediği Sultan Abdülmecid'e yine övgü içerikli ifadeler kullanmıştı. Üçüncü olarak, Paris'ten döndükten

5 Bozcaada Alaybeyi Camii'nin tahrip edilmiş kitâbesinin güncel fotoğrafı makalenin "Ekler" bölümünde mevcuttur.

sonra (M.1855/H. 1271) imparatorluk tarafından Trablusgarp/Menşiyiye'de bir topçu kışlası inşa edilmesi üzerine uzun bir tarih düşürmüş, bahse konu tarihte de Sultan Abdülmecid'e övgü dolu ifadeler kullanmıştı. Söz konusu tarihlerle ilgili bir diğer önemli ayrıntı, Şinasi'nin bu şiirlerini de *Müntehabât-ı Eş'arım*'a dahil etmesidir:

Tâm Târih [Bozcaada'da Kain Cami]

İmâmü'l müslimîn Abdülmecid Hân-ı kerem-kârın

Mülûk-ı mü'minîn içre nazîri olmamış manzûr

[İlk Beyit] (Şinasi, 1287a, s. 56; Şinasi, 2005, s. 33)

Tâm Târih [Ahmed Fethi Paşa Cami]

Muktedâ-yı ehl-i sünnet Pâdişah Abdülmecid

Kim mübârek zâtıdır ahlâk-ı uzmâ câmi'i

[İlk Beyit] (Şinasi, 1287a, s. 55; Şinasi, 2005, s. 33)

Tâm Târih-i Mülemma [Trablusgarp Topçu Kışlası]

Cünûdun şânını i'lâ

Eder Abdülmecid Hân kim

Hüve'l-mansûrû fi'd-dünyâ

Hüve'l-gâzî bi-avn'illâh

Esîr etti bizi ammâ

Kemâl-i lûtf u adliyle

Etâ't seyfehü'l-a'dâ

Bi tav'in lâ ma'a'l-ikrâh

[İlk İki Beyit] (Şinâsî, 1287a, s. 59; Şinâsî, 2005, s. 35)

Yukarıda ifade edilen hususlar aynı zamanda Şinasi'nin Paris'e tahsil için gönderilme talebinin kabul edilmesinin arka planını daha anlaşılır kılmaktadır. Zira Ebüzziya'nın yukarıda verilen aktarımında Sultan'ın, Şinasi'nin bu talebini kabul etmesinin tatmin edici bir gerekçesi bulunmamakta ve meselenin bu yönü önemli ölçüde karanlıkta kalmaktadır. Dolayısıyla bizce Sultan Abdülmecid, Şinasi'yi Ebüzziya Tevfik Bey'in ifade ettiği 1849 yılında vuku bulan hadise ile değil, bu tarihten önceki "hizmetleri" dolayısıyla daha evvelinden bilmektedir. Bu bağlamda 1849 yılında gerçekleşen karşılaşmada Şinasi'nin daha evvel Abdülmecid'in adını anmak suretiyle şanını yücelttiği şiirlerin gündeme gelmiş olması ve Sultan'ın, Şinasi'nin söz konusu şiirleri dolayısıyla bendesine memnuniyetini bildirmiş olması muhtemeldir. Bu itibarla Şinasi'nin lisan ve tahsil için Paris'e gönderilme talebinde bulunabilme cüreti gösterebilmesine gerekçe oluşturan hususta da Sultan'ın bu talebi kabul etmesinin arka planında da kendisinin öteden beri genç ve yetenekli bir şair vasfıyla kaleme aldığı methiye ve tarihlerle Abdülmecid'in şanını yüceltme gayretinde bulunmasının önemli bir payının bulunduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte ilgili konuda yaptığımız tespit ve değerlendirmeler Ebüzziya Tevfik Bey'in aktardığı 1849 yılı başlarındaki huzura kabul hadisesinin varlığını yalanlamamakta, yalnızca

Abdülmeccid'in Şinasi'yi huzuruna kabul ettiği tarihten daha evvel tanıdığını ve Şinasi'nin Paris'e gönderilme talebini kabul etmesinin arka planında bu önemli ayrıntının da etkisinin bulunabileceğini açıklamaktadır.

3. Abdülmeccid Marşı ve Şair Evlenmesi (Müzik ve Tiyatro)

Şinasi'nin, kaleme aldığı methiye ve tarihlerin yanı sıra Sultan Abdülmeccid için bir de marş kaleme aldığı ifade etmek gerekir. Söz konusu husus pek bilinmemesine ve ilk bakışta şaşırtıcı gelmesine karşın Tanpınar'a göre bu marş o tarihlerden otuz yıl evveline dek bestesiyle birlikte söylenmeye devam etmiştir (Tanpınar, 1988, s. 215). Tanpınar'ın ilgili ifadeyi kullandığı *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinin ilk baskı yılı 1939 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Şinasi'nin Abdülmeccid Marşı'nın II. Meşrutiyet Devri'nde daha söylenmeye devam ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Marş

Askerlerin	hâzır silâh
Kuvvetlenir	sulh u salâh
Devlet bulur	fevz ü felâh
Meşhûr olur	bu ıstılâh

Askerlerin	kişver-güşâ
Abdülmeccid	Han çok yaşa

[İlk Kıta ve Nakarat] (Şinasi, 1303, s. 33; Şinasi, 2005, s. 20)

Şinasi'nin *Müntehabât-ı Eş'arım*'a dahil etmekle birlikte ne zaman kaleme aldığı kayıt altına almadığı Abdülmeccid Marşı üzerine bir araştırma yapıldığında, eserin cumhuriyet devrinde Askerî Müze Mehteran Birliği'nin repertuvarındaki Mehter Marşları arasına "Devlet Marşı" adıyla kayda girdiği, bestekârının "Fethi Sazçalan" [1917-1970] olarak kaydedildiği, marşın güftesinde geçen "Abdülmeccid Han çok yaşa" bölümünün ise "Türk Devleti sen çok yaşa" olarak değiştirildiği görülmektedir.⁶ Bu noktada konu ile ilgili olarak "Devlet Marşı güfte yazarı için kaynakta Şinasi yazmaktadır. Fakat Şinasi hakkında ve böyle bir şiiri olup olmadığı hakkında herhangi bir kayda rastlanılmadı." ve "Akılda kalıcı, basit ve sade ezgilerle yazılan marşların güfteleri de Sazçalan tarafından yazıldığı tahmin edilmektedir. Yapılan araştırmalarda güftelerin kesin olarak kime ait olduğu tespit edilemedi." şeklindeki hatalı aktarımlara (Tekin, 2021, s. 131-135) karşın marşın güftesinin Şinasi'ye ait olduğu hususu sabittir. Zira marşın güftesi, ilk baskısı 1862 yılında yapılan *Müntehabât-ı Eş'arım*'da bulunmaktadır (Şinasi, 1287a, s. 33-35; Şinasi, 2005, s. 3, 20). Bu konuda literatürde tespit edilen bir diğer hata, kimi yazarlar tarafından söz konusu marşın nakaratının ikinci mısraının "Sultan Aziz sen çok

6 *Devlet Marşı*'nın güftesi ile bestesi makalenin "Ekler" bölümünde mevcuttur.

yaşa” şeklinde kayıt altına alınmasıdır (Şahiner, 1977, s. 68). Oysa *Müntehabât-ı Eş'ârım*'da ilgili mısra, yukarıda da görüldüğü üzere “Abdülmecîd Han sen çok yaşa” şeklindedir (Şinasi, 1303, s. 33; Şinasi, 2005, s. 20). Dolayısıyla Şinasi'nin söz konusu marşı bir sonraki sultan Abdülaziz'e [1830-1876] değil, onun ağabeyi olan Abdülmecid'e yazdığı hususu da açıktır.

Marşın bestesine gelince, Şinasi'nin eserinde konu ile ilgili olarak “Güfte ve bestesi berâberce tab' ve neşrolunmuştur.” şeklinde bir kayıt düştüğü görülmektedir. Ancak eserde sözü edilen bestenin nota kaydı bulunmamaktadır. Buna noktada Şinasi'nin beste yapma bilgisi ve yeteneğinin bulunmadığı, dolayısıyla ilgili marş için beste yapmadığı ileri sürülebilir. Fakat Şinasi'ye ait metinler dikkatle incelendiğinde, kendisine ait bestelerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Tanpınar'ın, marşın otuz yıl evveline dek bestesiyle birlikte söylenmeye devam ettiği yönündeki ifadesi marşın en başından bir bestesinin bulunduğunu ortaya koyarak Şinasi'nin “Güfte ve bestesi berâberce tab' ve neşrolunmuştur.” kaydını doğrulamaktadır. Bu durumda Şinasi'nin kendi kaleme almış olduğu Abdülmecid Marşı'na bir de beste yaptığı hususu netlik kazanmaktadır. Nitekim marşın son kıtasında geçen

Hâdislere	lâzım cezâ
İ'lân için	ehl-i gazâ
Bin beste-i	heybet-fezâ
Yapsa Şinâsî	Pek sezâ

[Son Kıta] (Şinasi, 1303, s. 34; Şinasi, 2005, s. 21)

şeklindeki dizeler, marşın güftesinin yanı sıra bestesinin de Şinasi'ye ait olduğunu ilk ağızdan teyit etmektedir (Mermutlu, 2003, s. 98). Bu durumda marşın bestesine dair iki ihtimal belirlemektedir. İhtimallerden ilki, marşın biri kayıp iki farklı bestesinin bulunduğu, dolayısıyla Şinasi imzalı ilk ve orijinal bestenin akıbetinin meçhul olduğu şeklindedir. İkinci ihtimal ise sonraki tasniflerde marşın bestekârı olarak kaydedilen Fethi Sazçalan'ın, orijinal besteye sadık kalmış olabileceğidir. Eğer ilk değil, ikinci ihtimal doğruysa, bugün Devlet Marşı olarak bildiğimiz Abdülmecid Marşı'nın yalnızca güftesi değil, elimizdeki mevcut bestesi de Şinasi'ye ait demektir.

Öte yandan Şinasi'nin 1855'te Paris'ten dönüşünün ertesinde, Sultan Abdülmecid'in iradesiyle bu kez Meclis-i Maârif âzâlığına getirildiği görülmektedir (BOA, İrâde – Hariciye (İ. HR), 322/20941). Buna karşılık kendisinin edebiyatçı kimliğiyle hâmisi Sultan Abdülmecid için bir marş yazıp bestelemenin yanı sıra bir de tiyatro eseri kaleme aldığını ifade etmek gerekir. Zira pek bilinmemekle birlikte Şinasi'nin, edebiyat tarihimizdeki ilk modern tiyatro eseri sayılan *Şair Evlenmesi*'ni, Sultan Abdülmecid'in isteği doğrultusunda kaleme aldığını ifade etmek gerekir (Mermutlu, 2003, s. 88-90). Tiyatroya düşkünlüğüyle bilinen Sultan Abdülmecid'in emriyle 1859 yılının başlarında Dolmabahçe Sarayı'nın karşısına bir saray tiyatrosu inşa edilmiş (Umur, 1987, s. 54-58; Davulcu, 2015, s 46), ardından yerli oyunların önemi kavranmış olmalı ki Şinasi'ye Saray Tiyatrosu'nda sahnelenmesi için bir oyun ısmarlanmıştır (Seçmen, 1972, s. 66). O sıralar Meclis-i Maârif âzâlığı görevine devam eden Şinasi, Sultan Abdülmecid'in

başmâbeyncisi aracılığıyla kendisine yapılan talep doğrultusunda Türk tiyatro tarihinde ilk Batılı tiyatro eseri sayılan tek perdelik komedi oyunu *Şair Evlenmesi*'ni 1859 yılının ilk aylarında kaleme aldı (Akün, 1979, s. 557-558).

Şinasi'nin *Şair Evlenmesi* eserinin içinde çalınıp söylenmesi için bir "Şarkı"⁷ yazıp bestelediğini, dolayısıyla kendisinin müzisyen kimliğinin avantajından burada da yararlandığını ifade etmek gerekir.⁸ Görüldüğü üzere Şinasi'nin Sultan Abdülmecid ile girdiği siyasi ilişkilerin irdelenmesi sayesinde Tanzimat Devri siyaset-edebiyat ilişkisine dair kavrayışa katkı sunulmakla kalınmamakta, aynı zamanda kendisinin şair, gazeteci, edebiyatçı, fikir adamı, dilbilimci vb. vasıflarının yanı sıra pek bilinmeyen bir müzisyen kimliğinin de bulunduğu fark edilmektedir. Kendisinin söz konusu vasıfla müzik aleti çaldığı, şarkılar, marşlar yazdığı ve bunlara besteler yaptığı, dahası söz konusu eserlerin bir bölümünün günümüze kadar geldiği ortaya çıkmaktadır.⁹

Öte yandan Şinasi'nin ve saray tiyatrosunda sahnelenmesi için kaleme aldığı *Şair Evlenmesi* oyununun dönemin gazetelerinde de gündem olduğu anlaşılmaktadır. İstanbul'da yayımlanmakta olup Osmanlı-Fransız hükümetleri tarafından desteklendiği bilinen (Gönenç, 2012, s. 102-103) *Journal de Constantinople* gazetesinin 25 Haziran 1859 tarihli sayısında uzunca bir dönem Paris'te tahsil gördüğünü ve hâlihazırda Meclis-i Maârif âzâsı olduğunu belirttiği Şinâsî Efendi'yi Molière [1622-1673], La Fontaine [1621-1695] ve Racine [1639-1699] gibi Batılı şairlerden derlediği seçme şiirleri tercüme ederek yayımlayan başarılı bir şair olarak takdim ettikten sonra kendisinin, Sultan Abdülmecid'in özel tiyatrosu için komedi türünde tek perdeli güzel bir Türkçe oyun yazdığını bildirilmektedir. Gazete, söz konusu oyunun adının *Şair Evlenmesi* olduğunu, oyunla ilgili şimdilik herhangi bir değerlendirmede bulunmayacaklarını fakat önümüzdeki süreçte okuyucularını ilgili temsilden haberdar edeceklerini duyurduktan sonra başta başmabeyinci olmak üzere sarayda bu tarz etkinliklerin organizasyonunda emeği geçenlerin tebrik edildiği görülmektedir (Journal de Constantinople, 1859, 25 Juin, s. I; Umur, 1987, s. 58).

7 İlk kez *Tercümân-ı Ahvâl* gazetesinde tefrika edilen ilgili eserin güftesi 29 Ekim 1860 tarihli 2. sayıda (Şinasi, 1277, 13 Rebûlahir, s. 1), bestesi de 5 Kasım 1860 tarihli 3. sayıda (Şinasi, 1277, 20 Rebûlahir, s. 1) yer almaktadır. Dahası Şinasi, söz konusu şarkının nasıl okunması gerektiğine ilişkin ayrıntılı uyarılarda bulunmaktadır. *Şair Evlenmesi*'nde yer alan *Şarkı*'nın güftesi ile bestesi makalenin "Ekler" bölümünde kayıtlıdır.

8 Şinasi ayrıca *Tasvîr-i Efkâr*'ın 7 Ocak 1863 tarihli 55. sayısında altı beyitten oluşan ilahisine yer verirken (Şinasi, 1303, s. 4; Şinasi, 2005, s. 5), hemen altına da bu ilahinin bestesini sunmuştur (Şinasi, 1279, 16 Receb, s. 1). "Beyt-i Evvel'in Bestesidir" şeklinde bir başlığı olan ve bu başlığın altında parantez içinde "Ebyât-ı Sâire Buna Kıyas Olunmuştur" şeklinde bir uyarı bulunan bestenin "Sofyân" usulünde bestelendiğine ilişkin bir ibare bulunmaktadır. Şinasi'nin "İlâhî"sinin beyt-i evveli ile bestesi makalenin "Ekler" bölümünde kayıtlıdır.

9 Şinasi'nin ölümünden sonra Ebüzziya Tevfik Bey, rahmetlinin evini dolaşırken yüküğe ufak bir armoninin bulunduğunu fark etmiş, bahse konu armoniyi Şinasi'nin daha evvel boşanmış olduğu eski eşi Navekter Hanım'a sorduğunda "Merhumun pek sevdiği armonisi idi." cevabını almıştır. Bunun üzerine Ebüzziya Tevfik Bey "Merhum musiki bilir mi idi?" şeklinde ikinci bir soru sormuş, Navekter Hanım da "Pek ziyade ilgisi vardı. Hatta pek çok şarkıları notaya almıştı. Ben notayı kendisinden öğrendim. (...) Akşam yemeğinden sonra yarım saat kadar armonisi ile vakit geçirmek âdeti idi." şeklinde oldukça net bir cevap vermiştir (Ebüzziya, 1997, s. 323, 325; Yıldırım, 2003, s. 10, 12). Ayrıca Şinasi'nin ölümünden sonra Kısmet-i Askeriye Mahkemesi tarafından tanzim edilen muhalefât belgesinin kitap listesinde müzik kitaplarının da bulunduğu görülmektedir (Mert, 2018, s. 31; Ay, 2021, s. 28).

4. İlişkilerin Bozulmasının Siyasi Arka Planı

Journal de Constantinople'un yukarıda aktarılan haberinde Şinasi ve *Şair Evlenmesi* hakkında okuyucuları beklentiye sokan ifadelere karşılık ilerleyen süreçte piyesin Dolmabahçe Saray Tiyatrosu'nda sahnelendiğine ilişkin herhangi bir kayıt yer almamaktadır. Dolayısıyla eserin söz konusu tiyatrodaki hiç oynanmadığı anlaşılmaktadır. Bu tuhaf durumun arka planında Şinasi'nin, Sultan Abdülmecid'e yönelik suikast-darbe planı hazırlığında olan gizli bir örgütle olası bağlantıları bulunmaktadır. Diğer bir deyişle Şinasi'ye saray cephesinden yönelen ani tavır değişikliğinin arka planında 1859 yılının eylül ayında bir anda ortaya çıkarılan söz konusu suikast-darbe planının belirgin etkisinin olduğu düşünülmektedir. Nitekim Kuleli'de yapılan yargılamalar esnasında, örgüt tarafından yazılan risalelerden birinin Şinasi tarafından gözden geçirilip geçirilmediği hususu üzerinde durulmaktadır (Onaran, 2007, s. 27). Şinasi ayrıca Sultan Abdülmecid'e yeni methiyeler yazmadığı gibi Paris yıllarından itibaren himayesi altında bulunduğu Mustafa Reşid Paşa'nın önceki yıl (1858) vuku bulan ani ölümü üzerine kendisi için farklı zamanlarda kaleme aldığı dört kasideyi bir araya getirerek *Sadr-ı Esbak Merhûm Reşid Paşa Hazretlerinin Sitâyişini Mutazammın Olan Bazı Kasâid-i Âcizânemdir* başlığıyla bir broşür olarak basmıştı (Şinasi, 1275?). Kendisi 1274 tarihli kasidenin 9. beytinde esbak ve merhum sadrazamı oldukça cesur, bir o kadar da tehlikeli bir biçimde Sultan Abdülmecid'den daha yüksek bir makamda konumlandırmıştı:

Bir ıtık-nâmedir insâna senin kânûnun

Bildirir haddini Sultân'a senin kânûnun

[1274 Kasidesi - 9. Beyit] (Şinasi, 1303, s. 10; Şinasi, 2005, s. 9)¹⁰

Yukarıdaki beyitte Şinasi'nin, vefat etmiş bir Osmanlı sadrazamını övmek adına daha evvel methiyeler dizmiş olduğu Sultan Abdülmecid'in itibarına ciddi bir darbe vurmaya göze almış olduğu görülmektedir. Bu durumda Şinasi'yi, kendisine daima ihsanda bulunmuş ve sempati ile yaklaşmış Sultan Abdülmecid'e karşı bir anda cephe aldırtacak kadar önemli olan sebebin ne olduğu üzerine düşünmek ve araştırmak gerekir. Öncelikle bu tavır değişikliği aniden gerçekleşmemiş, yıllar boyu devam eden siyasi bir sürecin sonuçlarından biri olarak ortaya çıkmıştı. Bu bağlamda Şinasi'nin, 1852 yılında Reşid Paşa ile Mehmed Emin Âli Paşa [1815-1871] arasında çıkan siyasi çekişmede (İnal, 1982, s. 7-9) Reşid Paşa'dan yana açık bir tavır alması sonucunda gelişen olaylar dizisini hatırlamak gerekir. Şinasi'nin, dönemin sadrazamı Âli Paşa'nın girişimiyle 18 Eylül 1856'da üyesi olduğu Meclis-i Maârif'ten azledilerek (BOA, İrâde – Meclis-i Mahsus (İ. MMS), 8/312; Bilgegil, 1972, s. 19-20) parlak

10 1274 (M. 1858) tarihli kasidesinin 9. beyti için 1275 (M. 1858), 1287 (M. 1870) ve 1303 (M. 1885) tarihli baskıları birlikte verilmiştir. Şinasi'nin, Sultan Abdülmecid'in otoritesine gölge düşüren 1274 (M. 1857) tarihli kasidesinin 9. beytindeki ifadeye oto sansür uyguladığı ve bu sansürü *Müntehabât-ı Eş'ârım*'in yeni baskılarında ısrarla koruduğu, söz konusu sansürün ancak kendisinin ölümünden sonra kaldırıldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda 1275 (M. 1858) tarihli baskıda Şinasi, "Sultan'a" kelimesi için ayrılan alanı boş bırakmış, 1287 (M. 1870) tarihli baskıda söz konusu boşluğu üç nokta ile doldurmuştur. Bahse konu sansür kendisinin ölümünden sonra Ebuzziya Tefvik Bey'in 1303 (M. 1885) tarihli baskısında kaldırılarak üç noktanın olduğu yere "Sultan'a" ifadesi açıkça yazılmıştır (Şinasi, 1275?, s. 5; Şinasi, 1287, s.10; Şinasi, 1303, s. 10; Şinasi, 2005, s. 9).

bir bürokratik kariyer yapma imkânından mahrum edilmesinin, kendisinin Âli ve Fuad Paşa cephesine yönelik kin ve nefretini daha da artırdığı anlaşılmaktadır. Hâmîsi Reşid Paşa'nın daha sonra (1 Kasım 1856) sadâret makamına geri gelmesiyle görevine iade edilen Şinâsî'nin (BOA, İrâde - Meclis-i Vâlâ (İ. MVL), 371/16309), bu noktadan itibaren Âli ve Fuad Paşa cephesine yönelik hissiyatını şiir dili üzerinden ve oldukça ağır ifadelerle ortaya koyduğu görülmektedir (İnal, 1982, s. 15). Daha açık bir biçimde ifade etmek gerekirse Şinâsî'nin, beyitlerinde doğrudan isimlerini kullanmak suretiyle devrin Hariciye Nâzırı Fuad Paşa ile siyaseten Âli Paşa cephesinde konumlanan Şeyhülislam Ârif Efendi'ye yönelik hakaretimiz ifadeler kullanmaktan çekinmediği görülmektedir:

Yalan dolanla çıkarmaktadır sudan keçesin
Fuâd-ı ehl-i riyâdır mazanne-i tezvîr

Kavukla ârif-i billâh olur mu şeyh-i cehûl
Cenâb-ı humku ganîdir zavallı aklı fakîr

[1273 Kasidesi] (Ebüzziya Tevfik, 1329, s. 228; Şinâsî, 2005, s. 50)

Ayrıca Şinâsî'nin *Müntehabât-ı Eşâr 'um*'da ismini vermeden Âli Paşa'yı da hedef alan (İnal, 1982, s. 33; Ebüzziya, 1997, s. 130-131) hakaret içerikli beyitler kaleme aldığı anlaşılmaktadır:

Gelmedi âleme zâtın gibi ehl-i telbîs
Kibriyâ'ya sığınır mel'ânetinden İblis

Âdeme etmez isen va'z-ı fesâd-ı suveri
Cinlere fitne-i gaybiyye edersin tedrîs

Elindeki kaleminden demem ki kan damlar
O bir nümâyîş içindir misâl-i seyf-i hatîb

Felek getirmede âfâka senden önce beni
Ki subh-i sâdik eder subh-i kâzibi ta'kîb

[Hiciv] (Şinâsî, 1303, s. 85; Şinâsî, 2005, s. 49)

Görüldüğü üzere Şinâsî, isimlerini açıkça vermek suretiyle Fuad Paşa'yı yalancılık ve riyakârlıkla, Şeyhülislam Ârif Efendi'yi cahillik ve noksan akılla itham etmektedir. İsmi vermediği Âli Paşa'yı ise kibirli, hilekâr, fitneci ve gösterişçi olmakla suçlamaktadır. Bu itibarla Tanpınar'ın, Şinâsî'nin *Müntehabât-ı Eşâr 'um* adlı eserini “devrinin en kuvvetli polemik eseri” olarak nitelediği görülmektedir (Tanpınar, 1988, s. 184).

Bu arada Sultan Abdülmecid'in, Şinasi'nin azline seyirci kalmak bir yana Heyet-i Vükelâ'da alınan ilgili kararı bizzat onaylayan makamda bulunması (BOA, İrâde – İ. MMS, 8/312; Bilgegil, 1972, s. 20-29), Şinasi'nin zihnindeki Abdülmecid imajına önemli bir darbe vurduğu anlaşılmaktadır. Sultan'ın, Mustafa Reşid Paşa'nın 1858 yılındaki ani ölümünün (Beydilli, 2020, s. 349) ardından sadaret makamını Âli Paşa'ya teslim etmesinin (İnal, 1982; 17-18), Şinasi cephesinde Abdülmecid'e karşı zaten azalmış olan iyi niyetleri ise tümenden tükettiği anlaşılmaktadır. Abdülmecid cephesinde ise Şinasi'nin Paris'e gideceği sırada ilgisine ve sonrasında himayesine mazhar olduğu Mustafa Reşid Paşa için yaklaşık on yıl zarfında dört önemli kaside kaleme alması ve Abdülmecid methiyeleri dururken söz konusu kasideleri bir araya getirerek yayımlanmış olmasından (Şinasi, 1275?, s. 1-15) duyulan bir rahatsızlığın bulunması pek muhtemeldir. Bu bağlamda Abdülmecid methiyeleri ile Reşid Paşa kasideleri içerikleri açısından kıyaslanacak olursa methiyelerde ölçülü olmaya gayret gösteren bir üslup benimseyen Şinasi'nin Reşid Paşa kasidelerinde sık sık abartının ölçüsünü kaçıracak zaman zaman gerçeklik zemininden büsbütün uzaklaştığı görülmektedir. Kasidelerde kendisini Makedonyalı Büyük İskender [M.Ö. 356-M.Ö. 323] ve Osmanlı sultanı dâhil olmak üzere pek çok hükümdardan açıkça üstün tuttuğu, Platon [M.Ö. 427-M.Ö. 347], Aristo [M.Ö. 384-M.Ö. 322], Apollonios [M.Ö. 27-M.S. 14] ve Newton [1643-1727] gibi Batı düşüncesi ve biliminin üstatlarının yanı sıra Kindî [801-873], İbn Sînâ [980-1037], İbn Kemal [1468-1536] gibi İslam dünyasının önemli ilmi şahsiyetlerini geride bıraktığını ileri sürdüğü, dahası peygamberlik yakıştırmasında bulunduğu Koca Reşid Paşa'yı çığır açan büyük bir kahraman olarak tasvir ettiği görülmektedir (Şinasi, 2005, s. 7-17). Ayrıca Reşid Paşa kasidelerinin sayısı da hacmi de Sultan Abdülmecid'e yazılan methiyeleri açık bir biçimde geride bırakmaktadır. Dolayısıyla söz konusu methiyeler ile kasideler birbirleriyle kıyaslandığında, Şinasi'nin Reşid Paşa'yı Sultan Abdülmecid'den çok daha üstün bir yerde konumlandığı ve bunu da açıkça dışa vurmaktan çekinmediği anlaşılmaktadır.

Şinasi'nin Sultan Abdülmecid ve Reşid Paşa için kaleme aldığı beyitlerde ortaya çıkan farklılığın arka planında kendisinin Paris yıllarında yaşadığı zihinsel dönüşümün de önemli bir payının bulunduğunu ifade etmek gerekmektedir. Zira Şinasi Paris yıllarında Fransız Aydınlanma düşüncesine temas etmiş, La Fontaine [1621-1695], Racine [1639-1699], Fenelon [1651-1715], Gilbert [1750-1780] ve Lamartine [1790-1869] gibi klasik yazarlara kendilerinden kısmî çeviriler yapıp bu çevirileri *Terceme-i Manzûme* (Şinâsî, 1287b) adlı bir eserle yayımlayacak kadar ilgi duymuştu (Akıncı, 1981, s. 30-32). Nitekim kendisinin Paris'e gitmeden evvel Reşid Paşa için kaleme aldığı 1265 (M. 1849) tarihli kaside ile Paris dönüşü kaleme aldığı 1272 (M. 1855), 1273 (M. 1856) ve 1274 (M. 1857) tarihli kasideler birbirleriyle mukayese edildiğinde, aralarında üslup ve içerik açısından büyük farklılıkların bulunduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Şinasi'nin Türk edebiyatında ve düşüncesinde sahip olduğu ayrıcalıklı konumu, Paris dönüşü kaleme aldığı eserlerin muhtevisyatında bulunan modern Batılı fikirler ile kavramlara borçlu olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır (Kaplan, 1948, s. 32-40; Akıncı, 1981, s. 17-42).

Neticede Fransız düşüncesi ve edebiyatının, Şinasi'nin zihin dünyasında ve üslubunda önemli bir değişime yol açtığı gözlenmektedir. Söz konusu değişimde yukarıda sözü edilen

etkilerin yanı sıra kendisinin Paris’te içine girdiği Fransız yazar çevresinin önemli bir etkisinin bulunduğunu ifade etmek gerekir. Ancak Şinasi’nin, aralarında Thomas-Xavier Bianchi [1783-1864], Lamartine [1790-1869], Samuel Ustazade Silvestre De Sacy [1801-1879], Émile Littré [1801-1881], Pavet de Courteille [1821-1889] ve Ernest Renan [1823-1892] ve gibi dönemin ünlü Fransız yazarlarının içinde yer aldığı söz konusu çevreye tesadüfen yahut kendi çabasıyla değil, hâmişî Reşid Paşa aracılığıyla girdiği anlaşılmaktadır (Ebüzziya Tevfik, 2015, s. 216; Ebüzziya, 1997, s. 57, 91-92; Mermutlu, 1996, s. 13). Osmanlı modernleşmesinin simge şahsiyetlerinden, Tanzimat’ın mimarı Reşid Paşa’nın, dönemin Batılı yazarlarıyla kurduğu münasebetler bu noktada dikkat çekmektedir (Lewis, 1968, s. 106). Dolayısıyla Şinasi’nin Paris yıllarında zihin dünyasının dönüşümüne vesile olan sürecin arka planında da Reşid Paşa’nın önemli bir etkisinin bulunduğu fark edilmektedir. Söz konusu hususlar, Şinasi’nin zamanla Sultan Abdülmecid’den uzaklaşarak Reşid Paşa ile yakınlaşmasına ilave bir gerekçe oluşturmakta, böylece Abdülmecid methiyeleri ile Reşid Paşa kasideleri arasında sözü edilen farklılıkların anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Şinasi’nin Reşid Paşa için yazdığı 1274 (M. 1857) tarihli kasidesindeki “*Bildirir haddini Sultân’a senin kânûmun*” ifadesini 1275’te (M. 1858) küçük bir sansür eşliğinde yayımlaması nedeniyle Sultan Abdülmecid’in gadrine uğramasa bile dikkatini çektiğini ifade etmek gerekir. Kendisinin, 1859 yılının Eylül ayında ortaya çıkarılan darbe hazırlığı ile dolaylı da olsa ilişkisinin bulunmasından duyulan şüphe (Onaran, 2007, s. 26-27, 32; Düzen, 2017, s. 125) de bunun üzerine eklenince Sultan Abdülmecid ile Şinasi arasında uzun yıllar devam eden ve Osmanlı İmparatorluğu’ndaki klasik himaye sisteminin bir ürünü olduğu anlaşılan söz konusu ilişkinin bir daha hiç kurulmayacak biçimde koptuğu anlaşılmaktadır. Zaten Abdülmecid, bu olaydan yaklaşık iki yıl sonra, henüz otuz dokuz yaşında iken tüberküloz hastalığına yakalanarak vefat edecek (Küçük, 1988, s. 262), böylece söz konusu şahsiyetler bir daha bir araya gelemeyecektir.

Sonuç

Bu makalede, siyasi, fikrî ve edebî boyutlarıyla Osmanlı modernleşmesinin resmî başlangıcı sayılan Tanzimat Devri’nde edebiyatın siyaset ile ilişkilerinin dönüştüğü yönündeki görüş, bahse konu devirde modern Türk edebiyatının kurucu nitelikteki şahsiyeti İbrahim Şinasi’nin Sultan Abdülmecid ile münasebetleri üzerinden sorgulanmıştır. Şinasi’nin bu münasebetlerden türeyen edebî nitelikteki eserlerinin mahiyeti ve maksadı incelendiğinde, kendisinin söz konusu eserlerde Abdülmecid’i överek onun şanını yüceltme gayretinde bulunduğu, bunun karşılığında da Sultan’ın iltifatına ve ihsanına nail olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu tespit, Tanzimat Devri edebiyatının klasik edebiyat gibi siyasetin hâmilğine ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu sonuç, siyasetle münasebetler açısından Tanzimat Devri edebiyatı ile klasik edebiyat arasında mutlak bir süreklilik bulunduğu anlamına gelmemekte, bunun yerine siyasetin himayesine ihtiyaç duymak bakımından iki edebiyat arasında bir benzerlik bulunduğu anlamına gelmektedir.

İlk olarak bahse konu sonucun, kimi yazarlar tarafından Şinasi’ye atfedilen rolün hakikatini

sorgulanabilir kıldığını ifade etmek gerekir. Zira Şinasi'nin Abdülmecid'i övme gayretiyle ürettiği eserlerin mahiyeti ile, kendisinin Türk edebiyatının siyaset kurumunun himayesinden çıkışı tarihinin en önemli isimlerinden biri olduğu yönündeki görüş birbiriyle çelişmektedir. Modern Türk edebiyatında menfaat için siyasileri methetmeyi reddettiği ve edebiyatın saray ile Bâbîâli'ye bağlanma geleneğini ortadan kaldırdığı iddia edilen Şinasi'nin edebî nitelikli eserleri üzerinden Sultan Abdülmecid'i birçok vesileyle methettiği ve bu metihlere karşılık şahsi menfaat elde ettiği görülmektedir. Ancak söz konusu durumun, kendisinin kişiliği ve edebî kalitesini gölgeleyen olumsuz bir husus olmadığına altını çizmek gerekir. Nitekim Şinasi'nin söz konusu girişimleri ve bu girişimlere karşılık Abdülmecid'in bahse konu ihsanı olmasaydı kendisini geliştirebilmesinin imkânları büyük ölçüde daralacak, dolayısıyla Türk edebiyat, düşünce, siyaset ve basın tarihine önemli katkılarda bulunmuş bir değerden mahrum kalıncaktı. Bu sebeple söz konusu marş, methiye ve tarihler üzerinden Şinasi'yi yargılamanın ne bir karşılığı ne de gereğinin bulunduğunu ortaya koymak gerekir. Zira buradan çıkan sonuç Şinasi'nin şahsiyeti ile vücuda getirdiği eserlerin kıymetini tartışma konusu haline getirmemekte, bunun yerine Türk edebiyatı tarihçilerinin bir bölümü tarafından Şinasi'ye atfedilen ve yukarıda özetle ifade edilmeye çalışılan rolün gerçekliğini tartışmalı hale getirmektedir. Netice itibariyle ve yinelemek pahasına ifade etmek gerekirse modern siyasi edebiyatın öncüsü olarak görülen Şinasi'nin, modern Türk edebiyatının siyaset kurumunun himayesinden çıkışı sürecinde atfedildiği gibi bir rolünün bulunmadığı ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan bazı Türk edebiyatı tarihçilerinin Şinasi'ye neden böylesi bir rol atfettikleri hususu ayrıca analize muhtaç bir ayrıntı olarak karşımızda bulunmaktadır. Söz konusu nedenin arka planında makalenin son bölümünde işaret edildiği üzere Şinasi'nin, Tanzimat'ın siyasi atmosferinde Âli ve Fuad Paşa hizbinin karşısında Reşid Paşa'nın yanında ve himayesinde bulunmayı tercih etmesinin belirleyici bir etkisinin bulunduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Şinasi'nin ilerleyen yıllarda Âli ve Fuad Paşa hizbinin yanı sıra Sultan Abdülmecid'e karşı da cephe alarak edebî nitelik taşıyan eserlerinde bahse konu şahsiyetlere yönelik doğrudan yahut dolaylı, örtük yahut açık olumsuz ifadeler kullanmayı, Türk edebiyatını siyaset kurumunun himayesinden kurtarma gayesiyle değil, Tanzimat Devri siyasetinde aktörler arasındaki iç siyasi çekişmelerde bir taraf olması dolayısıyla tercih ettiği anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle Şinasi'nin Osmanlı Sultanı ve devlet adamlarına yönelik eleştirilerinin arka planında siyaseten taraftarı olduğu Reşid Paşa'yı savunma arzusunun bulunduğu ifade etmek gerekir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

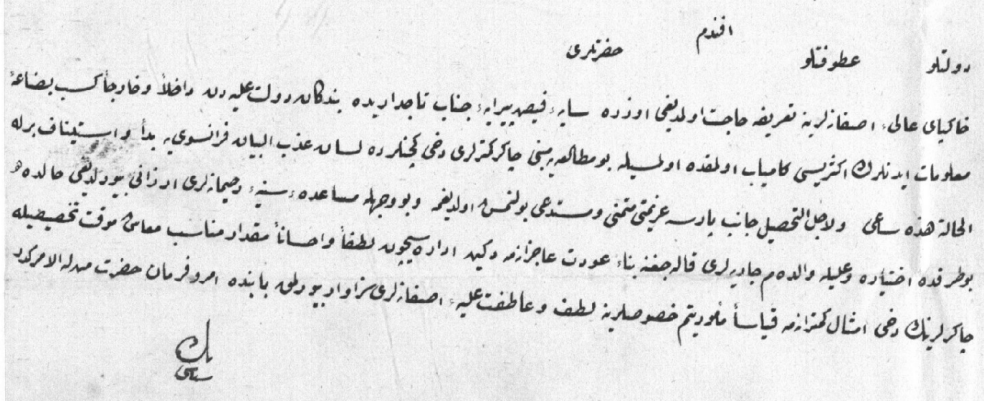
KAYNAKÇA / REFERENCES

- Akün, Ö. F. (1979). Şinasi. *İslam Ansiklopedisi* XI. Cilt. (2. Baskı). (s. 545-560). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Akıncı, G. (1981). *Batıya Yönelirken Şinasi*. (3. Baskı), Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Akyıldız, A. (2016). Karaköy (Galata) Köprüsünü İlk Kim Yaptırdı? (Ed. F. M. Emecen vd.). *Osmanlı İstanbulu, IV: IV. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri*. (s. 887-906). İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi.
- Akyüz, K. (1954). Şinasi'nin Fransa'daki Öğrenimi ile İlgili Bazı Belgeler. *Türk Dili* 3(31), 397-405.
- Akyüz, K. (1979). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923) I*. (3. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Ay, T. (2021). *Edebiyatımızda Unutulanlar ve Kaybedenler I*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Aydın, E. (2007). Edebiyatın Siyasetle Kesişen Noktasında Şairlerin Tutumları. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, (13-14), 141-146.
- Banarlı, N. S. (1981). *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Beydilli, K. (2020). Mustafa Reşid Paşa. *TDV İslam Ansiklopedisi* 31. Cilt. (s. 348-350). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Bilgegil, M. K. (1972). *Şair Şinasi Hal Tercümesi Üzerinde Küçük Bir Araştırma*. İstanbul: İrfan Matbaası.
- Coşkun, S. (2007). Edebiyatın Siyaset ile İmtihanı Tanzimat Sonrası Siyaset Edebiyat İlişkisi Üzerine Bir Çözümleme. *Muhafazakâr Düşünce*, (13-14), 95-108.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). İrade – Hariciye (İ. HR), 50/2384.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). İrade – Hariciye (İ. HR), 83/4032.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). İrade – Hariciye (İ. HR), 322/20941.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). İrade – Meclis-i Mahsus (İ. MMS), 8/312.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). İrade – Meclis-i Vâlâ (İ. MVL), 371/16309.
- Çakır, M. ve Çakır, Ö. (2008). Çanakkale ve Yöresi Türk Mahkûk Edebiyatı Numûnelerine Dair Bazı Tespitler. (Eds. A. Akdemir vd.) *Çanakkale Merkezi Değerleri Sempozyumu*. 25-26 Ağustos 2008. (s. 573-587). Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Yayınları.
- Davulcu, E. (2015). Tiyatro Sanatını Osmanlı Toplumuna Basın Yolu İle Tanıtmak İçin Çıkarılan Bir Gazete: Tiyatro 20 Mart 1874-12 Nisan 1875. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 45-57.
- Dilmen, İ. N. (1942). *Tanzimat Edebiyatı Tarihi Notları*. Ankara: Alâeddin Kırıl Basımevi.
- Doğan, N. (2011). Patrimonyalizm Kavramına Eleştirel Bir Yaklaşım. *Liberal Düşünce*, (64), 161-184.
- Durmuş, T. I. İ. (2006). II. Selim Dönemi Sonuna Kadar Osmanlı Edebi Hâmîlik Geleneği. (Doktora Tezi). Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Durmuş, T. I. İ. (2020). Yöneticilere Sunulan Kasideler Üzerinden Osmanlı Edebî Himâye Geleneğinin Seyri. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (25), 191-275.
- Düzen, C. (2017). Tanzimat Dönemine Karşı Bir Suikast Teşebbüsü: Kuleli Vak'ası. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 107-128.
- Ebüzziya Tefik, (1973). *Yeni Osmanlılar Tarihi*. (Sadeleştiren: Ş. Kutlu). İstanbul: Hürriyet Yayınları.

- Ebüzziya Tevfik, (2015). *Nümüne-i Edebiyyât-ı Osmâniyye Osmanlı Edebiyatı Düzyazı Antolojisi*. (Haz. F. Öztürk). İstanbul: Dün Bugün Yarı Yayınları.
- Ebüzziya Tevfik, (1329). *Nümüne-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*. (6. Baskı). Konstantiniye: Matbaa-i Ebüzziya.
- Ebüzziya, Z. (1997). *Şinasi*. (Yay. Haz. H. Çelik). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Enginün, İ. (1999). Yeni Fikirlerin Yansıma Alanı Olarak Edebiyat (1859-1923). (Ed. G. Eren). *Osmanlı 9, Kültür ve Sanat* kitabı içinde. (s. 829-840). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Enginün, İ. (2013). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1925)*. (7. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ercilasun, B. (2019). *Edebiyat Tarihi ve Tenkit*. (2. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gönenç, E. Ö. (2012). Türk Basınında Fransız Modeli ve Etkileri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (19), 93-105.
- Güler, K. & Yaşar, K. (2007). Divan Şiirinde Caize (Şair-Patron-Hami İlişkisi) Üzerine Değerlendirmeler - II. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 231-270.
- Gündüz, M. (2007). Siyasal Muhalefet Aracı Olarak Edebiyat. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 4(13-14), 25-46.
- İnal, İ. M. K. (1970). *Son Asır Türk Şairleri, IV. Cilt*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İnal, İ. M. K. (1982). *Son Sadrazamlar I*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İnalcık, H. (2003). *Şair ve Patron, Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- İnalcık, H. (2021). *Has-Bağçede 'Ayş u Tarab, Nedimler Şâirler Mutribler*. (5. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kahraman, A. (2010). *Şinâsi*. TDV İslam Ansiklopedisi 39. Cilt. (s. 166-169). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Kaplan, M. (1948). Şinasi'nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 2(1-2), 21-42.
- Karal, E. Z. (1985). Tanzimat'tan Sonra Türk Dili Sorunu. (Gen. Yön. M. Belge). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi II. Cilt*. (s. 314-332). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Korkmaz, R. (2013). Yeni Türk Edebiyatına Giriş. (Ed. R. Korkmaz). (8. Baskı). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*. (s. 13-42). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kuntay, M. C. (2010). *Namık Kemal: Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında Cilt I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Küçük, C. (1988). Abdülmecid. *TDV İslam Ansiklopedisi I. Cilt*. (s. 259-263). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Les Echos Du Bosphore. (1859, 25 Juin). *Journal de Constantinople*, No: 1021, s. 1.
- Lewis, B. (1968). *The Emergence of Modern Turkey*. (3. Edition). London: Oxford University Press.
- Mardin, Ş. (1996). *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*. (Çev. F. Unan vd.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mermutlu B. (1996). Sosyal Düşünce Tarihimizde Şinasi. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mermutlu, B. (2003). *Sosyal Düşünce Tarihimizde Şinasi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Mert, T. (2018). Arşiv Belgelerinde Şinâsi'nin Terekesi ve Oğlu Hikmet'in Serencamı. *Türk Edebiyatı*, (542), 29-34.
- Okay, M. O. (2002). Osmanlı Devleti'nin Yenileşme Döneminde Türk Edebiyatı. (Eds. H. C. Güzel vd.). *Türkler, Cilt XV*. (s. 167-180). İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları.

- Onaran, B. (2007). Kuleli Vakası Hakkında “Başka” Bir Araştırma. *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, (5), 9-35.
- Önertoy, O. (1981). *Tanzimat Döneminde Edebiyat Anlayışı*. Konya: Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Özcan, U. (2017). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye’de Edebiyat-Siyaset İlişkisi. *Sosyoloji Konferansları*, (55), 459-477.
- Perin, C. (1946). *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri*. İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Râsim, A. (2016). *Matbû’ât Tarihine Medhal: İlk Büyük Muharrirler’den Şinâsî*. Câmî’ ve Mürettibi: Ahmed Râsim 1927. (Haz. F. Korkmaz). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Refik, A. (1341). Şinâsî’nin Berây-ı Tahsil Paris’e Gitmesi. *Türk Târih Encümeni Mecmûası*, (86), 215-216.
- Safi, İ. (2009). Edebiyatçı Siyasetçi İlişkisi. *Turkish Studies*, 4(3), 1863-1878.
- Seçmen, H. (1972). *Şinasi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmanî I*. (Yay. Haz. N. Akbayar). (Eski Yazıdan Aktaran: S. A. Kahraman). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Şahiner, N. (1977). *Mehter ve Marşları*. (3. Baskı). İstanbul: Yeni Asya Yayınları.
- Şaşmaz, E. (2019). Bozcaada - Alaybey Camisi – Çanakkale [Fotoğraf Galerisi]. <https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=3949>
- Şinasi. (1275?). *Sadr-ı Esbak Merhûm Reşid Paşa Hazretlerinin Sitâyişini Mutazammın Olan Bazı Kasâid-i Âcizânemdir*. İstanbul.
- Şinasi. (1277, 13 Rebiülâhîr). Tefrika. *Tercümân-ı Ahvâl*, No: 2, s. 1.
- Şinasi. (1277, 20 Rebiülâhîr). Tefrika. *Tercümân-ı Ahvâl*, No: 3, s. 1.
- Şinasi. (1279, 16 Receb). Tefrika. *Tasvîr-i Efkâr*, No: 55, s. 1.
- Şinasi. (1287a). *Müntehabât-ı Eş’ârım*. (İkinci Baskı). İstanbul: Tasvîr-i Efkâr Matbaası.
- Şinasi. (1287b). *Terceme-i Manzûme: Fransız Lisânından Nazmen Tercüme Eylediğim Bazı Eş’âr*. (2. Baskı). İstanbul: Tasvîr-i Efkâr Matbaası.
- Şinasi. (1303). *Divan-ı Şinâsî*. (Yay. Haz. E. Tevfik). (4. Baskı). Konstantiniyye: Matbaa-i Ebüzziya.
- Şinasi. (1960). *Makaleler, Külliyyat IV*. (Yay. Haz. Fevziye Abdullah Tansel). Ankara: Dün Bugün Yayınevi.
- Şinasi. (2005). *Şinasi, Bütün Eserleri*. (Haz. İ. Parlatur ve N. Çetin). Ankara: Ekin Kitabevi.
- Şişman, A. (2004). *Tanzimat Döneminde Fransaya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri, 1839-1876*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Tanpınar, A. H. (1988). *19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. (7. Baskı). İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Taşçıoğlu, Y. (2011). Edebiyat, Türk Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı. (Ed. Z. Güneş). *Yeni Türk Edebiyatına Giriş* içinde. (4. Baskı). (s. 1-21). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Tekin, E. (2021). Mehter, Boru-Trampet ve Bando Askeri Müzik Besteleriyle Eşsiz Bir Asker Bestekâr: Fethi Saçalan. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 108-138.
- Uçman, A. (1999). Tanzimat’tan Sonra Basın ve Edebiyat. (Ed. G. Eren). *Osmanlı 9, Kültür ve Sanat* içinde. (s. 753-757). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Uçman, A. (2014). Tanzimat’tan Sonra Edebiyat ve Siyaset: Nâmık Kemal ve Ziya Paşa Örneği. *Türkiyat Mecmuası*, (24), 113-128.
- Umur, S. (1987). Abdülmecid, Opera ve Dolmabahçe Saray Tiyatrosu. *Milli Saraylar*, (1), 43-59.
- Ünver, S. (1940). *Mahya Hakkında Araştırmalar*. İstanbul: İstanbul Eminönü Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi Neşriyatı.
- Yıldırım, T. (2003). *Eşlerinin Gözüyle Edebiyatçılarımız*. İstanbul: Selis Kitaplar.

EKLER / APPENDIX

Şinasi'nin Paris'e Gönderilme Talebini İçeren Arızası

Kaynak: (BOA, İ. HR., 50/2384)

Bozcaada Alaybeyi Camii'nin Tahrip Edilmiş Kitâbesi

Kaynak: (Şaşmaz, 2019)

Devlet Marşı

Rast - Sofyan..... Fethi Saçgalan.....
Söz: Şinasi

Aranâğne

As ker le rin ha er si lah kuvvetle nür sal hu sa lâh

Dev let bu lur fey eil fe lâh neş hur o lur bu is ti lâh As ker le rin

Kıy ver kü şa Tür k dev le ti sen çok ya şa sen çok ya şa

Aranâğne

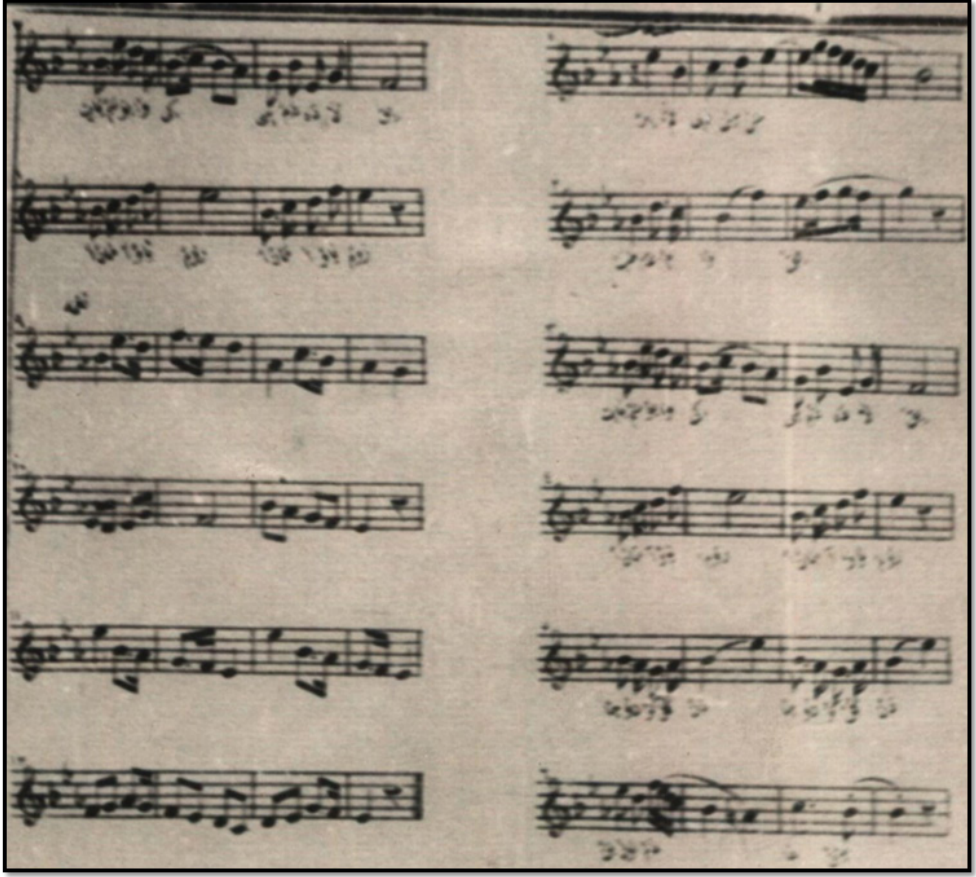
Or du ka ru et se se fer yol gös te rin av nû ea fer Mavur o lur

her bir ne fer dîş man ka lur bî ta bu fer

<p>1 Askerlerin hazır silâhı Kuvvetlenir subh-u salân Devlet bulur feyz-i feldâh Meskur olur bu istikbâl</p>	<p>2 Orduların etse sefer Yol gösterir avn-ü safer Mansur olur her bir nefer Pîşinun bakır bitab-ı fer</p>
--	--

Nakarat Askerlerin kıyver-küşâ
Türk Devleti, sen çok yaşa

Devlet Marşı - Güfte ve Bestesi
Kaynak: (Tekin, 2021, s. 135)

Şair Evlenmesi'nde Yer Alan *Şarki*'nin Güftesi ile Bestesi

{Şarkı}

Bir Kumru'sun sen Tab'â muvâfık
Yapsam yuvanı Sînemde lâyıık
Cân-u gönülden Ben oldum âşık
Yapsam yuvanı Sînemde lâyıık

Kaynak: (Şinasi, 13 Rebîülâhir 1277, s. 1; Şinasi, 20 Rebîülâhir 1277, s. 1)

* بيتاؤلك بستمه سي *
 (ايبات سائره بوكا قياس اولنمليدر)
 صوفيانه

دان رَا يَا تِي نَا ءِ كَا
 جَل وَرَعَزْ عَزْ حَقْ - تِ رَ حَضْ
 مَبْ - دِرْتِي دَ وُحْ نِكْ آ كِيْمْ
 زَلْ آضُو - يَا فَيْ ءِ دَ

Şinasi'nin "İlâhî"sinin Beyt-i Evveli ile Bestesi
 Kâinâtı yaratan Hazret-i Hak azze ve cel
 Kim anın vahdetidir mebde-i feyyâz-ı ezel

Kaynak: (Şinasi, 16 Receb 1279/7 Ocak 1863, s. 1; Şinasi, 1303/1886, s. 4; Şinasi, 2005, s. 5)

